ՏԱՍՆ ԵՒ ԽՕԹԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլի։
Առանձին համարները 7 կոպէկով։

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ։

Մեր հասցէն. Тифлисъ. Редакція «Мшакъ».
կամ Tiflis. Rédaction «Mschak».

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(բացի կիրակի և տօն օրերից)։

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով։

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ։

ԱՌԱՋԻԿԱՅ 1890 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

„ՄՇԱԿ“

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

Կը հրատարակվի Թիֆլիսում, նոյն ձևով և նոյն պրօգրամայով։ Մենք ստանում ենք սեփական ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ։

«ՄՇԱԿԻ» տարեկան գինը 10 րուբլի է, վեց ամսվանը 6 րուբլի։

Գրվել «ՄՇԱԿԻՆ» կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Բարօնսկայա և Բազարնայա փողոցների անկիւնում, Թամամշեվի տանը)։

Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար պէտք է դիմել հետևեալ հասցէով. ТИФЛИСЪ, Редакція газеты «МШАКЪ», իսկ արտասահմանից. Tiflis, Rédaction du journal arménien «MSCHAK».

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մեր հիասթափվածներին. Շամախեցիները և Շամախին. Նամակ Ախալցխայից. Նամակ Դերբէնտից. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Տեղեկութիւններ Թիւրքաց Հայաստանից. Արտաքին լուրեր.—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ.—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ԲՕՐՍԱ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ. Նաւթի մասին.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԵՐ ՀԻԱՍԹԱՓՎԱԾՆԵՐԻՆ

Անդադար լսում և կարդում ենք, թէ ինտելիգէնտ երիտասարդութիւնը պէտք է գ ի ւ ղ ը գնայ, պէտք է մտնի ժողովրդի մէջ և այնտեղ գործի, փոխանակ խմբվելու կենտրօններում և գլխաւոր քաղաքներում։

Այդ մի կողմից։ Իսկ միւս կողմից գ ի ւ ղ ո ւ մ եղած և այդտեղից վերադարձող փոքրաթիւ ինտելիգէնտ երիտասարդները ասում են. «հեչտ է ասել թէ գիւղը պէտք է գնալ և ժողովրդի մէջ պէտք է գործել. անտանելի է գ ի ւ ղ ո ւ մ ապրելը. գիւղը այն չէ, ինչ որ մենք երազում էինք. նա փչացած է, նա յուսահատեցնում է, իր անպիտան մթնոլորտով....»

Արդ, ինքն ըստ ինքեան հարց է առաջ գալիս, թէ ինչպէս պէտք է հաշտեցնել այդ երկու միմեանց բոլորովին հակասող, միմեանց միանգամայն թշնամի մտքերը, և թէ արդեօք այդ երկու կարծիքներից որն է ճ ի շ դ ը և հ ի մ ն ա ւ ո ր ը։

Առաջին կարծիքը, թէ ինտելիգէնտ երիտասարդութիւնը պէտք է գիւղը գնայ և ժողովրդի մէջ գործի, այնպիսի մի պարզ և կարևոր ճշմարտութիւն է, որ խակի հարկաւորութիւն էլ չը կայ կրկին անգամ բացատրելու այդ հազար անգամ կրկնած ճշմարտութիւնը։ Բայց ցաւը նրանումն է, որ համարեա դրա նման մի ճշմարտութիւն է ներկայացնում իրանից այն կարծիքը, թէ «գիւղը այն չէ, ինչ որ մենք երազում ենք. և այնտեղ մնալ և ապրելը անտանելի է, ապարդիւն է, սպանիչ է։»

Ահա մի անելանելի դրութիւն—երկու ճշմարտութիւն, բայց բոլորովին միմեանց հակասող, միմեանց թշնամի, և միմեանցից հիմնովին տարբեր։

Սակայն այդպիսի անելանելի դրութեան մէջ կարող են զգալ իրանց և նրանք, որոնք հարցի վրա մ ա կ ե ր ե ս ո յ թ ա կ ա ն կերպով են նայում, չեն թափանցում խնդրի խորքը, և չեն բացատրում իրանց, թէ արդեօք այդ երևոյթը մի դրական, հաստատ, տևողական երևոյթ է, թէ լոկ մի ժամանակաւոր և պատահական երևոյթ։

Որ ինտելիգէնտ երիտասարդութիւնը ժողովրդի մէջ պէտք է մտնի՝ կամ խօսելով ժամանակակից պուբլիցիստիկայի լեզուով՝ գիւղը պէտք է գնայ՝ այնտեղ գործելու համար,—դա կրկնում ենք, պաշտպանութեան անկարօտ ճշմարտութիւն է, դա հիմնական մի պահանջ է մեր կեանքի համար, և այն էլ մի այնպիսի պահանջ, որ եթէ այսօր չէ վաղ, վաղը չէ միւս օրը պէտք է և իրականանայ և սովորական դառնայ։

Դրանից լօգիկաբար կարելի է հետևեցնել, որ ուրեմն ժ ա մ ա ն ա կ ա ւ ո ր և պ ա տ ա հ ա կ ա ն է հարցի հակառակ կողմը, այն է, թէ «գիւղում անկարելի է ապրել, նա այն չէ, ինչ որ երազում ենք»։ Այո, դա մի պատահական և ժամանակաւոր երևոյթ է, և մի սխալ եզրակացութիւն, որին հասել է մեր ինտելիգէնտ երիտասարդութեան մի մասը, և որի մէջ մեղաւոր է նոյն ինքը այդ ինտելիգէնտ երիտասարդութիւնը։

Բացատրենք մեր միտքը։ Մեր գիւղական ժողովրդին երկու մասի կարելի բաժանել, մի մասը այն է, որ ապրում է քաղաքներից հեռու գիւղերում, ուր դեռ թագաւորում է գիւղական պարզութիւնը, իր բոլոր լաւ կողմերով, ուր գեղջուկի մէջ դեռ կենդանի են համայնականութեան սկզբունքները, ուր դեռ գիւղական կեանքի վրա տիրում է պարզութիւն, ընկերական ոգի, հիւրասիրութիւն և արդարութիւն։

Մեր գիւղական ժողովրդի միւս մասը դրա հակառակ պատկերն է ներկայացնում. այդտեղ արդէն կազմակերպվել է «փողաւոր ազաների» դասակարգ. այդտեղ արդէն գիւղացիների մի մասը, իր ձեռքը գցելով հողերը՝ տիրում է գիւղացիների միւս մասի վրա, որը իրանից մի տեսակ պրօլէտարիատ է ներկայացնում. այստեղ արդէն չը կայ գիւղական պարզութիւն, համայնականութիւն, ընկերականութիւն, այլ դրա փոխարէն այնտեղ կան ինտրիգաներ, հարստահարութիւն, ընտանիքների բաժանումներ, վաշխառութիւն,—մի խօսքով մի քայքայված անցողական դրութեան մէջ գտնվող և բարոյապէս մաշված մի կեանք....

Եւ ահա այդ տեսակ գիւղերի մէջ է սկսել մուտք գործել մեր ինտելիգէնտ երիտասարդութիւնը, քանի որ այդ գիւղերը քաղաքների հարևաններն են, և քաղաքից ինտելիգէնտ մարդը իր ոտը այդ տեսակ գիւղի մէջ է դնում թէ չէ, մեր երիտասարդը իսկոյն հիասթափվում է։ Նա ինչ էր երազում, և ինչ է տեսնում։ Նա երազում էր գիւղական պարզութիւն, դրա փոխարէն տեսնում է կապկական հետևողութիւն և չաւալութիւն. նա երազում էր արդար աշխատանք,—դրա փոխարէն տեսնում է հարստահարութիւն. Նա երազում էր ընկերական ոգի, արդարութիւն, յարգանք դէպի ուսումը,—և այդ բոլորի փոխարէն տեսնում է կռիւներ, ինտրիգներ, խաբեբայութիւններ, ընտանեկան թշնամութիւններ, և կատաղի թշնամութիւն դէպի ուսումնարանը, և դէպի այն ամենը, ինչ որ համ նոր, համ լաւ է... Եւ տեսնելով այդ բոլորը մեր ինտելիգէնտ երիտասարդը հիասթափվում է, յուսահատվում է, և մի երկու երեք ամիս, կամ մի տարի գիւղում մնալուց յետոյ քաղաք փոխվելով ամեն քաղաքփոխում կրկնում է. «հեչտ է ասել թէ գիւղում պէտք է գործել. այնտեղ անկարելի է գործել. գիւղը այն չէ, իսկ որ մենք երազում ենք...»

Հէնց ձեր սխալն էլ այն է, կասենք մենք այդ հիասթափվողներին, որ դուք երազում էիք գիւղի մասին այն, ինչ որ չը կայ, որ դուք ե ր ա զ ն ե ր էիք տեսնում։ Այդ տեսակ երիտասարդութիւնը դպրոցական կամ համալսարանական նստարանի վրա եղած ժամանակ, մտածելով մեր իրական գիւղի մասին, դուցէ ներկայացնում էր իրան ի դ ի լ լ ի ա կ ա ն տեսարաններ, դուցէ կարծում էր որ եթէ գիւղը գնայ, իր խօսքը պատգամի

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՒԹԻ ՄԱՍԻՆ *)

Համաշխարհային ցուցահանդէսում նաւթն ունի իր պատկառելի տեղը. ակներև ցանկացել են նրան մօտիկից ծանօթացնել այն բազմաթիւ հասարակութեան, որն այժմ գտնվում է Պարիզում։ Մի կողմից, Օրսայի եզերքի վրա, պ.պ. Շիրայեվ, Բագօզին, Բէլէն դը Բալու, Ճգնաւորովը, Նօբէլ, Վաճառականական և Արհեստական ընկերութիւնը, Ռուս-Ամերիկական ընկերութիւնը (ռուսաց ճիւղը), միւս կողմից, Սէնի գետափի վրա, Ենա կամուրջի ստորոտը (ձախ եզերք), պ. Դեօզ—կազմել են մի շատ հետաքրքիր նաւթի ցուցահանդէս, ուր զանազան տեսակ նմուշներ և մի քանի պանօրամային տեսարաններ լրիւ ծանօթացնում են այցելողներին նաւթի պատմութեան, մշակման և գործածութեան հետ։ Ամեն ինչ նախագուշակում է, որ նրա գործածութիւնը ժամանակով աւելի կը լայնանայ, աւելի կարևորութիւն կստանայ, և հեչտութեամբ ապացուցանում են, թէ որքան էլ նոր լինի նաւթի սոսկ արուեստապէս մշակումն, վերջինս հսկայական քայլեր է արել, աչքի առաջ ունենալով այս բերքի այժմեան առատութիւնը և ծառայութիւնը, մանաւանդ Ամերիկայում և Ռուսաստանում։

Նախ՝ ինչից է ստացվում նաւթը։

Թէօրիաներն առատ են։ Յայտնի է՝ ինչիցն է այս առատութիւնը. նա հետևանք է անորոշութեան և տգիտութեան, առնչական տգիտութեան, շտապում եմ աւելացնել։ Մտաբերենք նրանցից գլխաւորները։ Լէքէրօ, ահա 20 տարի է, կարծում է թէ նաւթը հետևանք է ծովային բոյսերի լուծման, ինչպէս քարածուխը— երկրային բոյսերի։ Նիւբերի լրիւ որոշում է թէօրիան, համարելով նաւթը, յայտնի հանգամանքներում, իբրև մեռած բոյսերի ածխածինի և ջրածինի միութեան թանձրութիւն։ Պ. Բէրթէլօ յայտնում է բոլորովին տարբեր գաղափարներ։ Ըստ նրա կարծիքի, նաւթը գոյանում է երկրագնդի խորութեան մէջ կատարվող մի սինթեզից (բաղադրութիւնից)։ Ածխածնի թթուտը (CO_2) անցնելով երկրի շերտերը, գալիս է շօշափում ազատ ալկալ (щелочь) մետալները (Դօբրէի հիպօթեզը) և այնտեղ կազմում է բաղադրութիւններ, որոնք ջրի շոգիի ազդեցութեան տակ, տալիս են նաւթի համանման մարմիններ, եթէ չասել նոյն իսկ նաւթ։ Բայց առարկում են այս հիպօթեզին, աչքի առաջ ունենալով ճիշտ բացատրութիւնների և կարևոր ալկալ մետալների բացակայութիւնը։ Ընդհանուր կերպով՝ կարծես աւելի հաւանական է ենթադրել, որ նաւթը հետևանք է օրգանական մնացորդների դանդաղ թորթորման (distillation). բայց դեռ յայտնի չէ, արդեօք նաւթը գոյացել է այնտեղ, ուր նրան գտնում են, թէ եկել է գէօլօգիական զանազան շերտերից. հաւանական է ենթադրել, որ այս երկու դէպքերը տեղի են ունեցել։ Ամեն դէպքում, վերջին հիպօթէզի համախոհները մտածում են, թէ նաւթին՝ ծնունդ տուող օրգանական կուտակներն ենթարկվել են մեծ ճնշման և բարձր տաքութեան։ Մի խօսքով, նաւթի ծագումը դեռ անյայտ է, և եթէ հաւատալ նրա բուսական ծագման, շատ դժուար է իմանալ, թէ ինչպէս է նա գոյացել։ Մի ուրիշ հարց, որը դեռ սպասում է լուծման, շօշափում է տեղին, ուր նաւթը ծնունդ է առնում։ Արդեօք գոյացել է նա այն տեղը, որտեղ այժմ նրան գտնում են, թէ նա եկել է քիչ թէ շատ հեռու տեղերից, ենթարկվելով բընական թորթորման։ Դեռ չեն իմանում, որ հիպօթէզն ընդունել։ Սակայն, գէօլօգիան մեզ չի տալիս որ և է նշան այս առարկայի մասին գաղափար կազմելու համար. Նաւթը գտնվում է հողի զանազան շերտերում և շատ հեռու երկիրներում։ Նաւթի գլխաւոր ծննդատեղիներն են—Ռուսաստանը՝ կասպեան և Սև ծովերի մօտ, Միացեալ-Նահանգները՝ Ալեգանեան սարերի շրջակայքում և Խաղաղականի մօտերքը, Կանադա (Ենէսկիլէն), Էքվատոր, Կալիֆօրնիա, Օհիօ, Կենդուկի, Իլինուա, Մէքսիկա, Կուբա, Պերու, Ալզաս, Ռումանիա, Գալիցիա, Ճապօն, Հնդկաստանը, և այլն։ Մի խօսքով, քիչ թէ շատ նա գտնվում է ամենուրեք, բայց շատ զանազան քանակութեամբ։ Ի հարկէ, Ռուսաստանը և Միացեալ-Նահանգներն են, որոնք ամենից աւելի առատութեամբ են տալիս նաւթ, կամ ճիշդը, ուր նա աւելի լաւ է մշակված։ Շատ կարելի է կան երկիրներ, որտեղ մեծ քանակութեամբ նաւթ կայ, բայց նրանք անյայտ են, կամ թէ լրջօրէն դեռ բոլորովին մշակված չեն։ Ամենևին նոր չէ այն ժամանակը, երբ իմացել են կովկասի նաւթի գոյութեան մասին *)։

Իրականութեամբ, ահա քսան ու հինգ տարուց ի վեր Բագուի չատրուանները հռչակաւոր են, և ահա տասն տարուց ի վեր նրանց մշակում են և նրանց բերքերից օգտվում։ Պարսիկները դեռ չէին հաստատած կրակի երկրպագութիւնը, երբ Թերակղզու (Ապշերօնեան) բնիկները մի տեսակ յարգանքով էին վերաբերվում դէպի նաւթի չատրուանները։ Շատ հաւանական է որ Սուրախանիի տաճարի կրակը վառված է 12 դարուց ի վեր և մինչև անգամ, ըստ յայտնի հեղինակների, Կիւրոսի ժամանակներից առաջ, և Բագուն մեր թուաբերութեան առաջին դարերում, յայտնի ուխտագնացութեան տեղ էր։ Գեբրները հաւաքվում էին այնտեղ կրակին մեծարելու և երկրպագելու համար։ Մինչև անգամ Հերակլէսի Պարսիկներին կործանելուց յետոյ (624 թւականին Ք. Յ.), երբ բանի ուժով Գեբրներին դարձրին դէպի մի նոր կրօն, և արաբների 636 թւականի կոտորածից յետոյ, կրակի պաշտումն պահպանվել է զանազան վայրերում և Բագուն մնացել է նշանաւոր կենտրօն ուխտաւորների համար։ Միայն X-դ դարումն է նաւթը դառնում—պաշտօնապէս առևտրի նիւթ։ Վառված կրակին պաշտելուց յետոյ պարսիկները մտածեցին օգուտ քաղել հեղուկից, որը ծննունդ է տալիս այդ գազերին, և XI դարում նրանք նաւթն արտահանում էին մեծ քանակութեամբ։ Մեծն Պետրոս շատ էր ցանկանում կասպեան նահանգները միացնել Ռուսաստանի հետ. Նրան այդ յաջողվեց 1723 թւականին. Նա շատ էր գնահատում այն օգուտները, որ կըստանայ՝ տիրելով այդ երկրին։ Ճիշտ է, 1735 թ.

*) Հանրի դը Վարինիի այս յօդուածը տպագրված է եղել Պարիզում հրատարակվող «Revue Scientifique» շաբաթաթերթում։

*) Պատմական և գիտնական տեղեկութիւնները, որոնք վերաբերում են նաւթի հարցին, մեծ մասամբ գտնվում են Պ. Շ. Մարվինի հիանալի գրվածքի մէջ։ «The Region of the Eternal Fire (Witte Allen, Londres)) և այդ գրվածքիցն ենք վերցրել շատ տեղեկութիւններ, որոնց բոլորովին չէ տալիս նաւթի ցուցահանդէսը.

տեղ կընդունեն, իր ամեն մի ասածը կը կատարեն և ինքը մի տարում կարող կը լինի «լոյս, գիտութիւն և երջանկութիւն» սփռել իր շուրջը…

Տարաբաղդաբար «փշոտ է գիւղի ճանապարհը», և գիւղական գործունէութեան ասպարիզում վարդերի տեղ տատասկ է ցանած.—մի բան, որ չը գիտէր և այժմ էլ չը գիտէ գիւղը գնացող մեր ինտելիգենտ երիտասարդութիւնը, և հէնց դրանից է առաջ գալիս այդպիսի երիտասարդութեան հիասթափումը, յուսահատութիւնը, և ոտաբոբիկ գիւղից փախչելը:

Ուրեմն ինչպէս պէտք է անել դրա առաջը առնելու համար,—գուցէ կը հարցնեն միամիտները: Պատասխանը շատ պարզ է: Նախ քան գիւղը գնալը, պէտք է իմանալ թէ ինչ է գիւղը, և ինչ կայ այնտեղ. պէտք է պատկերացնել գիւղը այնպէս, ինչպէս որ նա է իրօք, և ոչ թէ երազներ տեսնել նրա մասին: Եւ նա՛, ով որ գիւղը կերթայ և ժողովրդի մէջ կը մտնի, առանց որոշ տեղեկութիւններ ունենալու այդ գիւղի և ժողովրդի դրութեան մասին, նա՛ ով որ «գիւղ և ժողովուրդ» ասելով «Մահմէդի դըրախտ» կերևակայի, նա միշտ կը սխալվի, նա միշտ կը հիասթափվի, և ոչինչ օգուտ չը տալով հանդերձ, կը ստուարացնի հիասթափվող երիտասարդութեան թիւը, որը առանց այն էլ մի շատ մեծ թիւ է կազմում արդէն…

Խ. Մ.

ՇԱՄԱԽԵՑԻՆԵՐԸ ԵՒ ՇԱՄԱԽԻՆ

Առանձնական միակողմանի դրութիւնը, մեր կեանքի մէջ, եթէ մի քանի տեղ իր կատարեալ թմրութեամբ տիրում է, դրանց թւումն է և Շամախին: Շամախեցի հայը զուրկ է քաղաքացիական պարտաճանաչութիւնից, զուրկ է, ինչպէս քաղաքացի, և իր իրաւունքները ճանաչելու ընդունակութիւնից: Նա չէ մասնակցում ոչ մի հասարակական և ազգային գործերի մէջ: Ասածներիս ամենափոքրիկ ապացոյց այն կարող է լինել, որ մեր մէջ հրատարակվող գրքերից կամ լրագիրներից հազիւ երեքական օրինակներ ստացվի ու շամախեցոց մի քանի ընթերցասէրների ծարաւը հագեցնի: Տարին մի անգամ ներկայացում չէ լինում: Ձայնակից չէ լինում շամախեցին և ոչ մի ընդհանուր հարցին: Մի խօսքով մեռած է շամախեցու հասարակական կեանքը: Տարիների այդ լըռութեան վկայ են և մեր պարբերական թերթերը: Մի ժամանակ հռչակաւոր գրատուն-ընթերցարանը, այժմ ողորմելի դրութեան մէջ է ընկըղմված: Ինչպէս քաղաքացի, շամախեցին չէ ճանաչում իր իրաւունքներն ու պատիւը ամենամանր դէպքերումն անգամ: Օրինակ՝ մի խ ա ս ա ու լ անգամ կարող է իր «ճղճղոցով» շամախեցուն խոնարհեցնել իր առաջ: Հէնց այդ հանգամանքն է, որ այդ աննշան պաշտօնը, իր նահապետական փառքի մէջն է մինչև այսօր մեղանում: Անհոգ է շամախեցին իր քաղաքի մաքրապահութեան գործում ևս. իւրաքանչիւր տան աղբը պառաւ տատը կուզ ի կուզ բերելով, չըպըրտում է փողոցի մէջտեղ: Այս դէպքում շնորհակալ պիտի լինել քաղաքի բարձր ու զառիվայր դիրքից. ստէպ-ստէպ անձրևելուց լուացվում է ամբողջ քաղաքը և ամբողջ աղբը թափվում է քաղաքի միջով մի քանի տեղերից անցնող ջրերի մէջ: Անհոգ է շամախեցին բակերում ու փողոցներում պապերի տնկած ծառերի խնամելում: Կտրատում է ծառերը առանց նորերը տնկելու, թէև նոր ծառերի տնկելը մեծ նեղութիւն չէր լինի առանց այն էլ պարապ շամախեցու համար. հողը առանց նրանց խնամելու էլ կաճեցնի, միայն թէ մէկը տնկի: Ռուսների թաղը փայլում է այդ կողմից. նրանք սիրով են վերաբերվում դէպի տունկերն առհասարակ: Մաքուր և ուրախ է այդ թաղը: Մայթերը և փողոցների սալայատակները կանոնաւոր են դարձեալ այս թաղում: Շամախեցի չքաւոր հայը կարող էր մի կոպէկ չը վճարել զանազան բանջարեղէնի համար, եթէ կամենար օգտվել իր ընդարձակ բակից, նրա մի մասը վերափոխելով պարտէզի, կամ բանջարանոցի: Անհոգ է շամախեցին և դէպի իր խմելու ջուրը: Քանի քանի աղբիւրներ կը տեսնէք քաղաքի մէջ, որոնք ցամաքած են, ով գիտէ ջուրը իր ընթացքը որ կողմը ծռելու պատճառով: Քանի քանի բակերում կը տեսնէք նոյնպէս ցամաքած աղբիւրների ճաշակով շինութեան հետքը ու հրաշալի աւազաններ՝ իրանց ցամաքած շատրուաններով: Այդ բոլորը թողել են Շամախու անցեալ բնակիչներն իրանց ժառանգներին, իսկ վերջինները պիտի թողնեն իրանց յետնորդներին վերոյիշեալ աւերակների կոյտերը, իրանց նոյն իսկ քաղաքային այգու քարուքանդ ճիմելիքով, ցամաքած աւազաններով ու աղբիւրներով: Այդ բոլոր նկարագրածներս լաւ նմուշներ են անցեալի շինող, իսկ ներկայի քանդող բնաւորութեան: Վերջապէս շամախեցին անհոգ է և դէպի իր որդկերանց բարոյական ուսումը. այդ է պատճառը, որ Շամախում ապրող երիտասարդներից աւելի «լօթիներ» են գոյանում, քան լուրջ մարդիկ: Շամախեցին հասարակական բոլոր իրերին նայում է, ինչպէս աւարի. քարուքանդ է անում այն ամենը, ինչ նրա խնամքին է յանձնված:

Քաղաքի դիրքը բարձր ու քաշ է, նա լեռան վրա է գտնվում: Թուրքերն ապրում են քաղաքի ամենաքաշ տեղում, հայերը միջին և վերին, իսկ ռուսներն ու մալականները նոյնպէս վերին մասում: Հայերը ունեն երկու ուսումնարան՝ մի տղայոց և մին աղջկերանց, որոնցից իւրաքանչիւրն ունի առանձին սեփական պատկառելի շինութիւն: Մի հին պատմական (մօտ 1,000 տարվայ) խարխուլ, և մի շէն բաւական մեծ եկեղեցի, որի ընդարձակ բակումն է տեղաւորած առաջնորդարանը, կոնսիստորիան, տղայոց ուսումնարանը, գրատուն-ընթերցարանը և ուսուցչի բընակարանը: Փողոցները ամեն տեղ ուղղաձիգ են և լայն: Շինութիւնները մի և երկու յարկանի են, փառաւոր ժամանակից մնացած կան և 3 յարկանի տներ: Քաղաքի մեծ մասը սալայատակած է. միայն մի անյարմարութիւն կայ, այդ դա է, որ սալայատակը գետի շատ խոշոր քարերից է բաղկացած: Այդ հանգամանքը թէ ոտով, թէ ձիով և թէ կառքով ման եկողներին մինչև վտանգի հասցնելու չափ անյարմար է, այն ինչ կարելի էր հեշտհեշտ քայքայվող տեղերը նորոգել հետևեալ կերպով. այդ խոշոր քարերը միջից կտրտել, ինչ չափի կամ ինչ ձևի էլ որ կտրտվեն, դա նշանակութիւն չունի. իւրաքանչիւրը իր տեղում կարելի է գործադրել միայն կտրված հարթ տեղը դէպի դուրս, իսկ ներքևի կիսակլոր կողմը հողի՝ և շատ մանր գետաքարերի մէջ կամրապնդվէր և այդպիսով բաւական դիւրին կը լինէր ամեն տեսակ անցորդների համար: Քաղաքիս հարաւային կողմով ձգված են 15 վերստաչափ տարածութեան վրա շարունակ այգիներ՝ խոշոր պտղատու ծառերով: Քաղաքի երեք կողմերով անցնում են գետակներ: Բաղնիսները վերին աստիճանի կեղտոտ են պահվում: Բնակիչների մեծամասնութիւնը թուրքեր են, որոնք մօտ 4,000 տուն են կազմում, իսկ փոքրամասնութիւնը հայեր են և ռուսներ: Տները ամեն տեղ քարեայ են:

Օդը, եղանակների փոփոխութիւնը և գարունը Շամախում վերին աստիճանի հաճելի են, իսկ ջուրը ո՛չ այնքան: Գեղեցիկ է, նոյն իսկ գեղարուեստական է՝ շրջակաների տեսարանը:

Ս. Ս.

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ

Նոյեմբերի 3-ին

Մի ժամանակ, երբ այբ ու բենի փոքր ինչ ծանօթ գրագէտներին անգամ ինտելիգէնտ ուսումնականների շարքին էին դասում, նրանց առաջ բաց էին զանազան հիմնարկութիւններ ծառայութեան ընդունելու, այսօր (առանց հերքելու տարրական դպրոցների օգտակար ծառայութիւններն ու կարևորութիւնը), թէ քաղաքային և թէ ազգային դպրոցների ուսումնաւարտ աշակերտները թափառաշրջիկ չափում են փողոցներ և շուկաներ: Նրանց համար չը կայ մի ասպարէզ, որ կարողանան գոնէ աղքատօրէն իրանց նիւթական գոյութիւնը պահպանելու: Մեր ուսումնարանների թերուս ուսումնաւարտներն, այո, դպրոցի շէմքից մեկնելիս մի տեսակ հպարտութեամբ են նայում իրանց շուրջը, որովհետև ունեն որոշ աստիճանի ուսումնական ցենզ և գրպանում վկայական. սակայն այն հպարտութիւնը—անձնավստահութիւնըն ընկճվում է, երբ ստամոքսի պահանջն է զգացվում.—որովայնը դատարկ, շորերը հնամաշ, ծեր և ռամ դիմէ, այո, այն ժամանակ լքանում է, խորտակվում է և իրական կեանքի դառն ճըշմարտութիւններն իրանց մանրամասնութիւններով են նկարագրվում իրան առաջ: Առևտրական գործակատարների կարօտութիւն չը կայ. արհեստի աշակերտելու թէ ամօթ են համարում և թէ անընդունակ, որովհետև տարիքը լրացել է. ուրեմն կամայ ակամայ մտնել դատարկապորտերի խմբի մէջ և իր կեանքի ամենաառոյգ, ամենալաւ օրերը դատապարտել անգործութեան: Ախալցխայում քիչ չէ վերև նկարագրած դասակարգի անդամների թիւը:

Ապագայի տխուր հետևանքն ի նկատի ունենալով, անցեալ տարի քաղաքային ինքնավարութիւնը հարց զարթեցրեց դումայում քաղաքային դպրոցի տեսուչ պ. Վօրօբիևի առաջարկութեան հիման վրա, բանալ քաղաքային դպրոցների կից փականագործութեան և ատաղձագործութեան արհեստանոց, ուր որոշեալ ժամերում սովորելու էին դպրոցի աշակերտները: Դուման ուրախութեամբ վերաբերվեց այդ գովելի մտքին, յատկացրեց որոշեալ գումարն արհեստանոցը բանալու, որը ենթարկվելու էր դպրոցի ուսումնական և քաղաքից ընտրված մասնաժողովի տնտեսական կառավարութեանը: Ծրագիրը հաստատութիւն գտաւ վարչական կառավարութիւններից: Վօրօբիևի յաջորդ, ներկայ տեսուչ պ. Բօղդանով աւելի լաւ հասկանալով Ախալցխայի պահանջը և աւելի ընդարձակ մտածելով մեր կարիքների վրա, խորհրդակցել էր քաղաքիս յայտնի շրջանի անձնաւորութիւնների հետ և նրանցից քաջալերված մի զեկուցումն՝ է ներկայացրել քաղաքային դումային ընդարձակ ծրագրով գիւղատնտեսական դպրոց բանալու, երկաթագործութեան արհեստանոցի բաժանմունքով:

Այդ հարցի առիթով մեր դումայի եռանդոտ և անաչառ գործող իրաւասուներից մին—պ. Վահան Տէր-Գրիգորեանց, որին չափազանց հետաքրքրել էր պ. Բօղդանովի առաջարկութիւնը, ամսիս 1-ին հրաւիրել էր իր տանը մի քանի իրաւասուներին և պ. Բօղդանովին նախապատրաստական խորհրդի: Թափանցելով հարցի մանրամասնութիւնների մէջ, ամենանպատակայարմար դատվեց գիւղատնտեսական դպրոց ունենալը. և քանի որ բարոյապէս և նիւթապէս աջակ-

---

Ռուսաստանը ստիպված էր յետ դարձնել Բագուն Պարսկաստանին, բայց 1801 թ. Բագուն էլի միանում է Ռուսաստանի հետ:

Վերջին դարուս մէջերքում, մի անգլիացի ճանապարհորդ, Ջօնաս Հանվայ, մանրամասնօրէն նկարագրում է բոցի լեզուները, որոնց Գէբրները պաշտում էին Բագուի շրջակայքում. նա պատմում է ի միջի այլոց հետևեալը.

«Այս տեղերի գետինը…. ունի զարմանալի յատկութիւն. երբ փորում են նրա վերևի շերտից 2 կամ 3 բոյթաչափ (5 մինչև 7½ սանտիմէտր), և երբ մօտեցնում են կայծացած ածխի կտոր բացած տեղին, վերջինս իսկոյն բռնկւում է, մինչև անգամ աւելի կանուխ, քան ածուխը կը կպչի գետնին. կրակը տաքացնում է գետինն առանց նրան մաշելու… Այս գետնից վերցրած հողը, երբ տանում են ուրիշ տեղ, չի ներկայացնում մի և նոյն երևոյթը… Եթէ մի խողովակ, մինչև անգամ թղթից շինած, խրում են 5 սանտիմէտր գետնի մէջ, և եթէ նրա ազատ ծայրին մօտեցնում են կածացած ածուխ… բոցը ցայտում է անմիջապէս, որն երբէք չէ այրում թուղթը, միայն այն պայմանով, որ խողովակի եզերքը ծածկված լինի կաւով, ահա—այս կերպով են լուսաւորում այն տները, ուր յատակը հողից է…»

Վերջին դարուս բազմաթիւ ճանապարհորդները դեռ յիշատակում են բոցեր, երբեմն ահագին մեծութեամբ, որոնց կարելի է տեսնել գիշերը նաւթի երկրում և որոնք գոյանում են գազերի կամ շատրուանների վառվելուց. Նրանք նկարագրում են մի տարօրինակ երևոյթ, որը սակայն ամենքի համար տեսանելի է. այդ երևոյթն է բոցավառ ծովը: Դրա համար բաւական է մօտենալ այն տեղին, ուր նաւթի աղբիւրները թափվում են ծովը և կրակ ձգել նրա մակերևոյթի վրա. իսկոյն ծովի վրա փռւած նաւթը վառվում է. ալիքները կրակից են, և ծովը շատ անգամ մեծ տարածութեան վրա վառվում է, ինչպէս մի հըրակայական ալքօօլի բաժակ:

Մինչև 1872 թիւը, ասում է պ. Մարվին, ռուսական նաւթի առևտուրը նեղ մենավաճառութեան առարկայ էր. բայց 1873 թ. մենավաճառութիւնը չքացաւ: Նաւթի արհեստը 1875 թւից ի վեր սկսեց նշանաւոր քայլեր անել. արդէն մի շոգենաւ, որը Պարսից շահին տարաւ Կասպեան ծովով, տաքացնվում էր նաւթով, և այն էլ մեծ տնտեսութեամբ՝ ժամը 5 ֆրանկ, փոխարէն 62 ֆ. և 50 սանտիմի:

Այժմ Ռուսաստանի նաւթային հողերը ամենից տարածվածն են: Նրանք սկսվում են Սև և Ազովեան ծովերի մէջ գտնվող Տաման թերակղզուց և հասնում են մինչև Կասպեան ծովի վրա գտնվող Բագուն: Նաւթային հողերը գտնվում են Անդրկասպեան երկիրներում ևս, Վխառալ նահանգում, Աւղանիստանի սահմաններում, Պեչօրայի մոտերքը և այլն: Նրանց տարածութիւնն է հազարաւոր քառակուսի կիլոմէտր, դեռ ճշգօրէն յայտնի չէ որքան: Ակներև է, որ Կովկասեան նաւթն է ամենից լաւ ուսումնասիրած և մշակած, այսինքն Թիֆլիսի և Բագուի կողմերը, առաւել ևս վերջինից դէպի հարաւ ընկած երկիրները: Նաւթը գտնվում է ե ր ր ա կ ա ն շերտերում, որոնք վերադրված են մ ի օ ս ի ն ի շերտերի վրա,—կը նշանակէ՝ նա համեմատաբար նոր ծագում ունի,—բացի սրանից, համարեա թէ ոչինչ չեն իմանում: Զանազան գիտնականներ, Աբիխ, ահա 20 կամ 25 տարի է, յետոյ Տրաուտշօլդ 1873 թւին և Մենդելէեվ քիչ յետոյ, այցելել են նաւթաբեր տեղերը առանց մի մեծ աջողութիւն ունենալու: Ինչ ամենից աւելի աչքի է ընկնում, այդ այն է, որ նրանք ամենքն էլ սխալվել են իրանց մարգարէութեան մէջ՝ խորութեան վերաբերեալ, այն խորութեան, որը հարկաւոր է փորել մինչև նաւթի մակերևոյթին հասնելը: Աբիխ ասում էր, թէ անօգուտ է 20 կամ 30 մէտրից աւել փորելը, որովհետև դրանից աւել խորութեան մէջ նաւթ չէ պատահում: Յիշած խորութեան մէջ գտել են նաւթ, բայց քիչ քանակութեամբ. աւելի խոր փորելով, ստանում են օրեկան 150-ից մինչև 250 տոնն: Տրաուտշօլդ, առաջվայ փորձերը աչքի առաջ ունենալով, յայտնում է, թէ ամենավերջին սահմանը գտնվում է 240-ից մինչև 200 ոտնաչափ խորութեան մէջ, և թէ դրանից դէնը նաւթը ոչինչ արժէք չունի: Փորում են 825 ոտնաչափ, ստանում են հիանալի նաւթ: Մենդելէեվ աւելի զգոյշ վարվեց, միայն ապացուցանելով,—որը անհերքելի ճշմարտութիւն է,—թէ ռուսական նաւթաբեր հողերը ամերիկականից աւելի հարուստ են:

Մի խօսքով՝ գէօլօգների գիտութիւնը իրանց օգուտ չէ տուել. Նրանց մարգարէութիւնները ամբողջովին խորտակվել են, և ակներև՝ նաւթն ունի իր յատուկ պայմանները, բոլորովին տարբեր ջրից և մետալներից: Բագուի մէջ, կամ աւելի ճիշդը, նրա շրջականերում կան 400 նաւթաբեր հորեր. և ստորերկրեայ նաւթային շերտերի միմեանցից փոխադարձ անկախութիւնը պարզ ապացուցված է: Բիբի-Աբիաթի մէջ, ըստ պ. Մարվինի, 4 հոր մի քանի մետրաչափ միմեանցից հեռու են՝ մէկում նաւթը գտել են 259 ոտնաչափ խորութեան մէջ, երկրորդում—560, երրորդում—280, չորրորդում—350: Մի և նոյն գիւղում փորում են 2 հոր մի քանի մէտր միմեանցից հեռու. մէկում նաւթը դուրս է գալիս 70 ոտնաչափ խորութիւնից, և 420—միւսում: Նմանապէս Սուրախանիի մէջ 100 ոտնաչափ խորութիւն ունեցող զանազան հորերի մօտ հարկաւոր էր փորել 700 ոտնաչափ՝ նաւթի շերտերին հասնելու համար: Կը նշանակէ՝ այս հորերը, չը նայած իրանց մերձաւորութեան, վերջանում են բոլորովին տարբեր շերտերում: Սրանով կարելի է բացատրել այն, որ մի նոր փորած հոր, մեծ մասամբ, ոչ մի ազդեցութիւն չունի հարևան հորերի աջողութեան վրա: Շերտերն անկախ են մէկը միւսից և միացած չեն իրար հետ, իսկ եթէ մի հոր ազդում է միւսի վրա, ակներև՝ իրարից շատ մօտիկ լինելով, նրանք մի և նոյն շերտերն ունեն: Այս տարօրինակ իրողութիւնը, որը բոլորովին ապացուցած է, շատ է դժուարացնում նաւթի բնակարանների ուսումնասիրութիւնը:

Շատ անգամ գտնում են մեծ քանակութեամբ նաւթ քիչ խորութեան մէջ, բայց առհասարակ որքան աւելի են փորում, այնքան էլ առատ է լինում նա: Յաճախ հետևեալ կերպով են վարվում: Նաւթը ցայտում է և հոսում,—նրան հաւաքում են: Յայտնի ժամանակից յետոյ նա դադարում է ցայտելուց՝ այն ժամանակ դիմում են ջրհանի օգնութեան: Վերջապէս, երբ նաւթատեղին այլ ևս ոչինչ չէ տալիս, խորացնում են հորը, մինչև որ կը հասնեն մի նոր նաւթատեղի և այլն: Մի քանի հորեր երկար տարիներից ի վեր մշտական աջողութիւն ունեն:

(Կը շարունակուի)

ցնլու խոստմունքը տուած են քաղաքիս գաւառապետ գրաֆ Տեզենհաուզէնը և հաշտարար միջնորդ Իշխան Թարխանով և ուրիշներ, յոյս ունենք, գումար ևս տաւել պատրաստ պիտի լինի մի հանրաշահ գործի գլուխ կանգնելու և իրագործելու. մանաւանդ որ քաղաքից պահանջված գումարն այնքան աննշան է (տարեկան մօտաւորապէս 1,500 ռուբլի) որ զգալի պիտի չը լինի քաղաքային կասային: Նիւթական ծախսին մասնակցելու են պետական կառավարութիւնը և շինական հասարակութիւնները, որոնցից վերցնվելու են 12—15 գիշերօթիկ աշակերտներ:

Կանգնենք հանրաշահ բառի վրա և պարզենք մեր միտքը թէ ինչ օգուտներ կարող է տալ քաղաքիս գիւղատնտեսական դպրոցը:

Ախալցխայի բնական բերքերը յայտնի են ամենքին, որոնք, իրանց նահապետական դրութեան մէջ ևս իրանց լաւ յատկութիւններով բացառութիւն են կազմում համարեա ամբողջ Կովկասի մէջ. բայց դժբաղդաբար անհոգութիւնն ու մեր տգիտութիւնը չեն թոյլ տալիս մեզ ստանալ այն արդիւնքն, ինչ որ կարելի է ստանալ գիտութեան օրէնքների վրա հիմնված խելացի մշակութեամբ: Ախալցխայում, համարեա ամեն տուն ունի իր պարտէզը և պարապ հող բանջարանոցի համար: Քաղաքի բոլորը շրջապատված է այգիներով, հովիտներով և պարտէզներով, որոնք աննշան եկամուտ են տալիս տէրերին. այդ պարտէզները, բանջարանոցները, այգիները անսպառելի եկամտի աղբիւր կարող են լինել ամեն մի ախալցխացու համար, եթէ գիտենան խելացութեամբ օգտվելու միջոցներին: Ախալցխայի հարստութիւնը բնութիւնն է, որ այնքան նպաստաւոր է մեզ համար: Փորձերը ապացուցել են, որ շերամապահութիւնը տուել է իր արդիւնքը: Մեղուապահութիւնը, որ Ախալցխայի մէջ առաջին տեղը պիտի բռնէր տնային արդիւնաբերութեան մէջ, թողված է անուշադիր, մինչդեռ Ախալցխայի արտադրած աննշան քանակութեամբ մեղրը գովածներից մինն է: Մրգերով առատ Ախալցխան տնտեսակ է անում և փչացնում հազարաւոր փութ զանազան մրգեր, որովհետև չը գիտէ չորս և առանց փչացնելու չորացնելու եղանակը: Այս բոլոր հանգամանքը ի նկատի ունենալով, ընդարձակ ասպարէզ է բացվում մեր նոր սերունդի համար սովորել, օգտվել բնութեան հարստութիւնից, ով ինչ ճիւղ որ ընտրէ: Այսպէս ուրեմն, մեր ծրագրած գիւղատնտեսական դպրոցն ունենալու է հետևեալ բաժինները.—ա) պարտիզպանութիւն (պաղատու ծառերի խնամելը, մշակելը և պտուղների ազնւացնելը). բ) անդաստանապահութիւն (բանջարանոցի վերաբերեալ ամեն մի բոյսի սերմանելը, հողը պարարտացնելը, մշակելը և ազնիւ տեսակի գետնաբոյս պտուղների աճեցնելը). գ) շերամապահութիւն (թթենի տնկել և աճեցնել, շերամի կառավարելու և նրանից օգտվելու ձևերը). դ) մեղուապահութիւն. ե) պտուղներ չորացնելու եղանակը. զ) պտուղներից զանազան բաներ պատրաստել և է) երկաթագործութիւն: Փականա-երկաթագործական բաժանմունքն այն նպատակն ունի, որ ամեն մի գիւղատնտես—երկրագործ կարողանայ իր ձեռքով պատրաստել ամեն մի հարկաւոր գործիքներ, ընդօրինակելով Ռուսաստանից կամ այլ երկիրներից բերված նպատակայարմար գործիքներից և այլն:

Մնում է մեզ կանխապէս մեր յարգանքի ամենախորին շնորհակալութիւններն արտայայտել այն պարոններին, որոնց մէջ յղացել է յիշեալ բարենպատակ միտքը և որոնք ամենայն պատրաստակամութեամբ չեն խնայելու իրանց բարոյական և նիւթական ձեռնտուութիւնները նպատակի շուտափոյթ իրագործման համար:

Ա. Ա.

ՆԱՄԱԿ ԴԵՐԲԵՆՏԻՑ

—

Հոկտեմբերի 30-ին

Քաղաքում երեխաների մէջ տարածված է դիֆտերիտ, որը բաւական թւով զոհեր է տանում: Քանի գնում, հիւանդութիւնը սաստկանում է. և ինչպէս չը սաստկանայ, քանի որ ոչ մի միջոց հիւանդութեան դէմ ձեռք չէ առնվում: Փողոցները սաստիկ կեղտոտ են, մանաւանդ թուրքերի թաղը, որը կատարեալ աղբանոց է: Այստեղ կայ միայն մի դեղատուն, ուր դեղերը կրկնապատիկ գնով են ծախվում, քան մեծ քաղաքներում. աղքատ դասը չէ կարող նրանից օգտվել: Թէև քաղաքային բժշկին իրաւունք է տուած իր դեղատոմսի վրա նկատել, որ այս ինչ մարդը աղքատ է, և սա դեղատնից կխազնով է դեղ ստանում, բայց, ինչպէս լսում ենք, աղքատների մեծ մասը մնում է անօգնական:

Ամսիս 26-ին, մի քանի պարոնների և դպրոցի աւագ ուսուցչի նախաձեռնութեամբ, հասարակաց ժողով գումարվեց և բացվեց Թիֆլիսի Հայոց Բարեգործական ընկերութեան տեղական ճիւղը. առ այժմ գրված են քառասուն անդամ. յոյս կայ որ վաթսունի հասնի անդամների թիւը: Ընկերութեան նպատակն է ապահովել դպրոցը:

Ինչպէս Կովկասի բոլոր տեղերում, նոյնպէս և այստեղ ձմեռը շատ վաղ է սկսվել այս տարի. հոկտեմբերի կէսից արդէն ձիւն եկաւ. այժմ էլ շարունակ ձիւնախառն անձրև է գալիս և եղանակը ցուրտ է: Քաղաքացիք երկիւղի մէջ են, որ վաղահաս ցրտերը կարող են վնասել խաղողի որթերին:

Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Թիֆլիսի դումայի ձայնաւորները վերջին ժամանակներս սկսել են շատ քիչ թւով յաճախել դումայի նիստերին: Նախավերջին նիստերը չը կայացաւ ձայնաւորների քչութեան պատճառով. իսկ վերջին նիստին ներկայ էին մօտ 20 ձայնաւոր, նիստի վերջում այդքան էլ չը կար և ձայնաւորների թիւը հրէական թւի հասաւ....

—

Ներկայ նոյեմբերից Մոսկվայում սկսվեց հրատարակվել երեքամսեայ մի նոր հրատարակութիւն «Вопросы философіи и психологіи» վերնագրով: Այդ ամսագրի խմբագիրն է Նիկոլայ Գրոտ: Հրատարակութեան վերնագիրը արդէն ցոյց է տալիս, թէ ինչ հարցերի նուիրված կը լինի այդ նոր ամսագիրը: Հանդիսին աշխատակցելու են ռուս պրոֆէսօրներից շատերը:

—

Լսում ենք, որ շուտով Արիստակէս եպիսկոպոս Սեդրակեան Թիֆլիսից մեկնելով, ուղևորվելու է Էջմիածին:

—

Պետական գանձարանի հրատարակած հաշիւներից երևում է, որ իւրաքանչիւր տարի այդ գանձարանից թոշակ—պենսիա են ստանում 200,000 աստիճանաւորներ, իսկ դրանց ստացած թոշակի գումարը ամեն տարի հասնում է 26 միլիոնի:

—

Կովկասեան ցուցահանդեսի այցելողների և մուտքի մասին տեղական ռուս լրագիրները հետևեալ տեղեկութիւններն են հաղորդում: Ցուցահանդեսին այցելել են մօտ 120 հազար մարդ: Ցուցահանդեսի ամբողջ մուտքը եղել է մօտ 32,000 ռուբլի: Միայն մուտքի տոմսակներից ստացվել է 22,365 ռուբլի:

—

Նոյեմբերի 5-ին Թիֆլիսի առաջին արական գիմնազիայի տարեկան ակտի ժամանակ կարդացած հաշիւներից երևում է, որ ուսումնական տարվայ վերջում աշակերտների թիւը էր 647. դրանցից կրօնով—ուղղափառները՝ 416 հոգի, լուսաւորչականները՝ 159, կաթոլիկները՝ 48 բողոքականները՝ 19, մահմէտականները՝ 18, հրէաները՝ 14: Ազգութեամբ՝ ռուսներ և լեհացի՝ 314, հայեր՝ 159, վրացի՝ 135, թուրք՝ 18, իսկ մնացածը հրէայ, գերմանացի, Ֆրանսիացի և յոյներ:

—

Մեզ հաղորդում են, որ շուտով թատերասէրների մի քանի ներկայացումներ պիտի տրվեն յօգուտ «Հայուհեաց Բարեգործական ընկերութեան»:

—

Նոյեմբերի 7-ին ԹԻՖԼԻՍԻ թատրոնում առաջին անգամ ներկայացվեց Ամբրուազ Թոմայի «Մինիօն» օպէրան: Ֆրանսիացի Ամբրուազ Թոմա (Thomas) արդէն հին գրող է. նա ծնվել է Մէց քաղաքում 1811 թւին և իր երաժշտական ուսումը ստացաւ Ցիմէրմաննի, Կալկբրէների, Բարբըրօի, Լըսիւէրի և ուրիշների մօտ: Ապա կատարելագործվեց Իտալիայում: Իր առաջին օպէրան նա գրեց երեսներորդ թւականներում և ունի հեղինակած մօտ 20 օպէրաներ, որոնցից ամենայայտնի օպէրաներն են՝ «Մինիօն» և «Համլէտ»: Առաջին օպէրայի բովանդակութիւնը վերցրած է Գէօթէի «Վիլհէլմ Մէյստէր» գրուածքից: «Մինիօնի» մէջ երաժշտութիւնը շատ դուրեկան է, թեթև ըմբռնելի է, թէև օրկէստրի մասը բաւական բարդ ներդաշնակութեամբ է գրված և յիշեցնում է առհասարակ գերմանական, մասամբ Վագների երաժշտական դպրոցի բարդ ներդաշնակութիւնը: Գեղեցիկ են մանաւանդ Մինիօնի (տ. Լիբատովիչ) երգը առաջին գործողութեան մէջ, Ֆիլինայի (տ. Բօսսի) երգը և Ֆրեդերիկի (տ. Գէյդնէր) շնորհալի երգը երկրորդ գործողութեան մէջ: Հրաշալի է օպէրայի ուվէրտիւրան: Տիկին Լիբատովիչ, որը օպէրայի հերոսուհու՝ Մինիօնի դերն էր կատարում, անյանդիմանելի կերպով երգեց այդ երեկոյ: Բայց Թոմայի օպէրան մի մեծ պակասութիւն ունի. բաժանված լինելով չորս գործողութեան վրա, նրա իւրաքանչիւր գործողութիւնը անտանելի երկար են և մի մի տեղ գործողութիւնը նոյն իսկ ձանձրալի է: Միւս երգիչներից տ.տ. Բօսսի և Գէյդնէր և պ. Մօլչանօվսկի վատ չէին, իսկ պ.պ. Կորստաշէվսկի և մանաւանդ Տօմարս անտանելի էին:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԹԻՒՐՔԱՑ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻՑ

—

Սեբաստիայից գրում են հետևեալը. «Բաթրին գիւղին մէջ Քիւրտեր սպաննած են մի հայ, Բաղէշցի Սարգիս անունով, որ ասիական երկաթուղու ընկերութեան ճանապարհին վրայ աշխատելով մի քիչ ստակ շահած էր և հայրենիք պիտի վերադառնար. նոյնպէս չորս Վանեցի լարախաղացներ որոնք: Սեբաստիա գնացած էին իրենց արհեստ գործադրելու համար, Վան վերադարձած միջոցին ճանապարհին վրայ քիւրտ հրոսախումբէ պաշարուելով կողոպտուեր են»:

Երուսաղէմից Կ. Պոլսի «Արևելք» լրագրին գրուած մի նամակի մէջ հետևեալ տեղեկութիւններն են հաղորդված. «Ընդհանուր կարծիք մը կայ թէ Երուսաղէմի Հայոց վանքին պարտուց խնդիրն ամբողջապէս փակուած լմնցած է: Ջափազանց լաւատեսութիւն է այդպէս կարծել և ազգն այդ պարտքէն իսպառ ազատուած համարել,—վասն զի ոչինչ քան թւանշանն ստոյգ է, և ոչինչ քան մի քանի թւանշանք ստուգապէս կրնան հաստատել թէ այդքան լաւատես լինելու պատճառ մը չը կայ: Ահա այդ թւանշանք. պարտուց գումարը վճարելու համար ազգէն գանձելի գումարն էր 45,000 ոսկի. ասկից 9,000 ոսկին Կ. Պոլսոյ Հայոց իբր բաժին չըկրցաւ գանձուիլ, մնացեալ 36 հազարէն 10 հազար ոսկին ապառիկ նկատուեցաւ: Ըսել է միայն 26,000 ոսկին է, որ վանքին տրամադրութեան ներքև պիտի դրուէր, մինչ պարտուց գումարն էր 45,000 ոսկի, որ եւքի տոկոսներով 60 հազար ոսկի եղած է: Նոյն 26,000 ոսկիէ 6,000 այլ և այլ ժամանակներ գանձուած լինելով, կը մնար 20,000, զոր դրուշի վերածելով 2 միլիօն կունենանք և ասկից 300,000 դրուշը Ամեն. Տ. Ս. Պատրիարք Հօր վճարուեցաւ Կ. Պոլսէն մեկնման ժամանակները, 100,000 դրուշը Երուսաղէմի պատր. փոխանորդ Սիմէօն Սրբազանին յանձնարարուեցաւ գանձել ի Կ. Պոլիս, և մնացեալ 1,600,000 դրուշին համար հեվալէ առնուեցաւ Երուսաղէմի արքունի գանձուն վրայ, որ մէկ մասը վճարած լինելով ցարդ, հետզհետէ կը հատուցանէ Թիւրքաց կառավարութեան որոշման համեմատ: Արդ այս թւանշանները մէջտեղ կեցած ատեն, կրնայ ասուէլ թէ 45—50 հազար ոսկու պարտքը լմընցած է»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

—Գերմանական կառավարութիւնը մտադրութիւն ունի ռազմագիտական նպատակով երկաթուղու նոր գծեր անցկացնել իր արևելեան և արևմտեան սահմաններում: Այդ առիթով գուցէ շուտով նախագիծ ներկայացնվի րէյխստագին:

—Արտաքին քաղաքականութեան մասին վերջին օրերումս լորդ Սօլըսբըրիի յայտնած կարծիքները համակրութիւն գտան Լօնդօնի համարեա բոլոր լրագիրների կողմից: Միայն «Daily News» լրագիրը այդ կողմից հակառակ դիրք բռնեց:

—Գեներալ Բուլանժէ յանկարծակի անյայտացած լինելով Ջերսի կղզուց, ենթադրում են, որ նա գաղտնի կերպով կամ Լօնդօն է գնացել կամ Պարիզ:

—Ֆլօկէ ընտրված է Ֆրանսիական պարլամէնտի նախագահ:

—Պարիզից գրում են, որ այսպէս կոչված «ազգային կուսակցութեան» մէջ խլրտումներ ծագեցան և արդէն բաժանում ընկաւ դրա անդամների մէջ:

—Լուր կայ, որ Բէլգրադ գալով Միլան մտադրութիւն ունէր հարց յարուցանել տալ սկուպշչինայում, որպէս զի արգելվի թագաւորի ծնողներին, թէ հօրը և թէ մօրը՝ Սերբիայում ապրելու:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Բաւական չէ որ թոքախտով ամբաղդ հիւանդներն իրանց դժուարատար տանջանքներին են ենթարկված, այլ նրանց տանջանքն աւելի են սաստկանում նորանոր «թոքախտային միջոցներ» գործ դնելով: Սրանից մի քանի ժամանակ առաջ բժիշկ Weigert առաջարկեց մի տեսակ գործիք, որի օգնութեամբ թոքախտով հիւանդները իբր թէ պիտի բժշկվէին 200^0—250^0 Ռէօմիւրի ջերմութեան աստիճանին տաքացրած օդը ներշնչելով: Weigert-ի գործիքը այլ և այլ բէկլամների օգնութեամբ այնպէս ընդհանրացաւ, որ կարծես թէ գիտութիւնը արդէն իր վերջին վճիռը կայացրել էր թոքախտով հիւանդներին բժշկելու համար: Րէկլամների օգնութեամբ բժիշկ Weigert կրէսոսի հարստութիւնն էր երազում, բայց անհաջողութիւն բազմաթիւ հետազօտութիւնները վերջ տուին Weigert-ի նիւթական ձգտումներին: Բժշկապետ Կարկունօվի, պրօֆէսօր Կօշլակօվի կլինիկայում արած հետազօտութիւններից երևաց որ Weigert-ի գործիքը թոքախտով հիւանդներին տաք օդով բժշկելու համար ոչ թէ միայն արդիւնաւոր չէ, այլ ուղղակի վնասակար: Նոյն իսկ տաք օդը չը կարողացաւ ոչնչացնել կոկորդի և խռչակի տուբերկուլօզի միկրօբներին, որ թէօրիտիապէս աւելի պիտի լինէր, որովհետև տաք օդը այդ տեղերում աւելի շուտով պիտի ներգործէր: Բանը նրանումն է որ միկրօբները ոչ թէ միայն այդ մասերի մակերևոյթի վրա են նստած, այլ նրանց մէջը՝ հիւսուածքներում, ուր տաք օդը ներգործել կարող չէ: Մի և նոյն հետևանքն են ստացել և այլ բժիշկներ ինչպէս օրինակ, Vestea, Demme, Rosenfeld, Trudeau.

* * *

Նիւ-Եօրկում դատաւորը մի կնոջ մեղաւոր գտաւ այն բանում, որ նա իր հիւանդ աղջկան աղօթքներով էր աշխատել բժշկելու, և բժշկի օգնութեանը չէր դիմել. և աղօթքներին չը նայելով աղջիկը վախճանվեց:

* * *

Գերմանացի բժիշկ Վէյ 12 թոյլ և յետադէմ աշակերտների հետ սկսեց կանոնաւոր մարմնամարզութեամբ պարապել. հինգ ամսից յետոյ նրանց մտաւոր ընդունակութիւնները կարծես թէ զարթեցան, աշակերտների ուշադրութիւնը աւելացաւ, և աշակերտները առաջադէմների շարքը դասվեցան:

„ՄՇԱԿԻ" ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

—

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 7 նոյեմբերի: Երէկ վախճանվեց պրօֆէսօր Ալէքսանդր Դմիտրիեվիչ Գրադօվսկի: Բալտեան նահանգներում 1890—1892 եռամեակի համար նշանակվեցան պատուաւոր հաշտարար դատաւորներ: Այդ նշանակվածների մէջ են. պետական խորհրդի անդամ Պալէն, Դօրպատի ուսումնական շրջանի հոգաբարձու Կապուստին, նահանգապետներ, ազնուականութեան նահանգական պարագլուխներ և մի քանի լանդրատներ:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 7 նոյեմբերի: «С. Пет. Вѣд.» հաղորդում է որ արդարադատութեան մինիստրութեան մէջ կազմված է մի առանձին յանձնաժողով այն մի քան քաղաքների խնդիրքները քննելու, որոնք ցանկանում են պահպանել հաշտարար դատարանների հաստատութիւնը:

ՎԻԷՆՆԱ, 8 նոյեմբերի: «Fremdenblatt» ասում է թէ լրագիրների հաղորդած լուրերը թագաւորների և մինիստրների մէջ վերջին ժամանակ տեղի ունեցած խորհրդակցութիւնների մասին՝ անճիշդ են և աւելացնում է, որ Ռուսաստանը աչալուրջ կերպով է վերաբերվում քաղաքական վիճակին: Չեխերի ազգային կուսակցութեան պարագլուխ Գրէգէր հրաժարվեց պարլամենտի անդամի կոչումից:

ՌԻՕ-ԴԸ-ԺԱՆԷՅՐՕ, 8 նոյեմբերի: Ժամանակաւոր կառավարութիւնը հրատարակեց մի պրօկլամացիա, որով յայտնում է, թէ կայսրութեան տեղ հաստատվում են Բրազիլիայի Միացեալ-Նահանգները: Իւրաքանչիւր նահանգ կունենայ առանձին կառավարութիւն և կունենայ իր ներկայացուցիչները պարլամենտում:

ԲԵՐԼԻՆ, 8 նոյեմբերի: Պարլամենտի բիւջէտային յանձնաժողովը վաւերացրեց երկու նոր զօրաբաժինների կազմակերպութեան առաջարկը:

Կ. ՊՕԼԻՍ, 8 նոյեմբերի։ Մուսա-բէյ, Արմենիայում իր գործած անգթութիւնների համար՝ բանտարկված է և հարցաքննութեան է ենթարկված։ Դատավարութիւնը կը սկսվի նոյեմբերի 23-ին։ Դատավճիռը կը հրատարակվի։

—

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԲՕՐՍԱ

Նոյեմբերի 7-ին

Լօնդօնի վրա 10 ֆունտ արժէ—. .	94 ր.	10 ›
Բերլինի վրա 100 մարկ — . .	46 ›	— ›
Փարիզի վրա 100 ֆրանկ — . .	37 ›	30 ›
Ոսկի — արժէ — . .	7 ›	61 ›
Մաքսային կուպօններ — . .	151 ›	75 ›
Արծաթ — — — . .	1 ›	10 ›
Բօրսային դիսկօնտներ — . . .	6 և 7% ›	
Պետակ. բանկ. 5% տոմս 1-ին շրջանի	98 ›	87 ›
— — — — 2-րդ —	98 ›	62 ›
— — — — 3-րդ —	98 ›	62 ›
— — — — 4-րդ —	98 ›	62 ›
— — — — 5-րդ —	98 ›	62 ›
— — — — 6-րդ — .	98 ›	62 ›
Նոր 4%	84 ›	— ›
Արևելեան 5% փոխառութ. 1-ին շրջ.	98 ›	87 ›
— — 2-րդ —	99 ›	— ›
— — 3-րդ —	99 ›	— ›
Ներքին 5% առաջին փոխառութ.	245 ›	25 ›
— երկրորդ —	234 ›	75 ›
5½% ռէնտա.	101 ›	75 ›
Ոսկեայ ռէնտա.	171 ›	75 ›
Եօթերորդ կօնսօլիդ. փոխառ. . .	141 ›	— ›
Նոր երկաթուղային ռէնտա . . .	98 ›	50 ›
5% գրաւական թղթեր կալուած. փոխ. կրեդ. ընկ. մետ.	147 ›	75 ›
— — թղթադ. .	91 ›	62 ›
Գրաւ. թղ. Ազնու. բանկի . . .	98 ›	— ›
Գիւղական բանկի	101 ›	50 ›
6% գրաւ. թղ. Թիֆլիսի—27 և 43տ.	— ›	— ›
— —Քութայիսի-18 և 43տ.	— ›	— ›
Ս. Պետերբուրգի քաղաքային օբլիգացիաներ	93 ›	87 ›
Մոսկվայի քաղաք. օբլիգացիաներ.	93 ›	50 ›
Օդեսայի — —	93 ›	25 ›
Թիֆլիսի քաղաք. կրեդ. ընկ. օբլ.	— ›	— ›

Ս. Պետերբուրգի բօրսայի տրամադրութիւնը թոյլ է։

Խմբագիր-հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

Յ Ա Յ Տ Ա Ր Ա Ր Ո Ւ Թ Ի Ւ Ն Ն Ե Ր

Съ 1 Ноября 1889 г. будетъ выходить безъ предварительной цензуры НОВЫЙ ЖУРНАЛЪ

ВОПРОСЫ ФИЛОСОФІИ И ПСИХОЛОГІИ

при Участіи Московскаго Психологическаго Общества

Подъ редакціей профессора Н. Я. Грота. ИЗДАНІЕ А. А. АБРИКОСОВА

ПРОГРАММА ЖУРНАЛА: 1) Самостоятельныя статьи и замѣтки по философіи и психологіи; въ понятія философіи и психолигіи включаются: логика и теорія знанія, этика, и философія права, эстетика, исторія философіи и метафизика, философія наукъ,—опытная и физіологическая психологія, психопатологія; 2) Критическія статьи и разборы ученій и сочиненій западно-европейскихъ и русскихъ философовъ и психологовъ; 3) Общіе обзоры литературъ поименованныхъ наукъ и отдѣловъ философіи, и библіографія; 4) Философская и психологическая критика произведеній искусства и научныхъ сочиненній по различнымъ отдѣламъ знанія; 5) Переводы на русскій языкъ классическихъ сочиненій по философіи древняго и новаго времени.

Журналъ будетъ выходитъ четыре раза въ годъ книжками по 12—15 печатныхъ листовъ. Подписная цѣна: въ годъ 6 р., и 6 р. 50 к. съ доставкою и пересылкою въ другіе города Россіи; для членовъ Психологическаго Общества, для студентовъ высшихъ учебныхъ заведеній и воспитанниковъ духовныхъ семинарій—4 р., съ дост. и перес. 4 р. 50 к.—Подписка принимается съ 1 Сентября нын. г. въ помѣщеніи Редакціи (Новинскій бульваръ, д. Котлярева, кв. Николая Як. Грота), въ редакціяхъ: журнала „Русская Мысль" и „Газеты А. Гатцука", и въ магазинахъ „Новаго Времени", (А. С. Суворина) въ Москвѣ, Петербургѣ, Харьковѣ и Одессѣ; Н. П. Карбасникова въ Москвѣ, Петербургѣ и Варшавѣ, и Н. Я. Оглоблина въ Кіевѣ. 1—2

BATEAUX A VAPEUR FRANCAIS N. PAQUET ET COM.

ՖՐԱՆՍԻԱԿԱՆ ՆԱՒԱԳՆԱՑՈՒԹԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ն. ՊԱԿԷ ԵՒ ԸՆԿ.

կանոնաւոր և ուղղակի երթևեկութիւն ՄԱՐՍԷԼԻ և ԲԱԹՈՒՄԻ մէջ և փոխադարձ, մտնելով Կ. ՊՕԼԻՍ, ՍԱՄՍՕՆ և ՏՐԱՊԻԶՕՆ։

Երթևեկութիւնը շոգենաւերի 1889 թւի վերջին քառորդի համար փոխված է, սկսած հոկտեմբերի 11-ից. այդ փոփոխութիւնը վերաբերվում է Բաթումից շոգենաւի դուրս գալուն, որը նշանակված է չորեքշաբթի օրերը, երկու շաբաթ մի անգամ, փոխանակ հինգշաբթի օրերը։

ԲԱԹՈՒՄԻՑ ԴՈՒՐՍ ԿԸ ԳԱՆ

11	Հոկտեմբերի	շոգենաւ	«ՄԻՆԳՐԵԼԻԱ»
25	›	›	«ԱՐՄԷՆԻԱ»
8	Նոյեմբերի	›	«ԱՆԱՏՕԼԻԱ»
22	›	›	«ՄԻՆԳՐԷԼԻԱ»
6	Դեկտեմբերի	›	«ԱՐՄԷՆԻԱ»
20	›	›	«ԱՆԱՏՕԼԻԱ»

Տեղեկութիւնների համար ճանապարհորդների և բեռների մասին պէտք է դիմել ընկերութեան ագէնտներին.

Թիֆլիսում. պ. ՐԸՆՕԻՆ, նախկ. Արծրունու գալէրէայում, № 14.
Բաթումում. պ. ԳԱՐԱՆԻՕՆԻՆ, Նաբերէժնայում։

1—3 (և. չ.)

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԻՍԻ ԿԱՐԳԱԴՐԻՉ ՄԱՍՆԱԺՈՂՈՎԸ խնարհաբար խնդրում է ցուցահանդէսի պ.պ. էկսպօնէնտներին, որոնք ցանկութիւն ունեն ներկայ լինել պարգևաբաշխութեանը, յայտնել այդ մասին ոչ ուշ քան նոյեմբերի 10-ը, ցուցահանդէսի բիւրօյին (Ալէքսանդրեան այգի, Բարիատինսկայա փողոց)՝ առաւօտեան ժամը 10—2, և կէսօրից յետոյ ժամը 4—6։ 1—2

„ԱՂԲԻՒՐԻ" ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԻՑ

Անհրաժեշտ ենք համարում ցրկուցանել ընթերցող հասարակութեանը, որ Տարազը բոլորովին անկախ հրատարակութիւն չէ «Աղբիւրից», ինչպէս ոմանք կարծում են, այլ նրա մի օժանդակիչ մասն է, որ մենք կարևոր համարեցինք ձեռնարկել հրատարակելու՝ Բարձր Կառավարութիւնից այդ մասին թոյլտուութիւն ստանալով մեր խնդրածի համաձայն—այն է Յաւելուած «Աղբիւրի» «Տարազ» որ պիտի հրատարակւի քառածալ ամիսը մի անգամ և պիտի բովանդակէ «Աղբիւրի» պրօգրամայից ի բաց և յօդւածներ տնային արդիւնաբերութեան, կարի, ձևի, ձեռագործի նկարներով, պատկերներով և բացատրութիւններով, «Տարազի» գինը նշանակւած է 3 ր. և ով կամենայ, կարող է «Տարազ» ստանալ առանց «Աղբիւրի», իսկ վերջինիս հետ միասին 5 ր.։

1—2

Մի հայ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ, որը արտասահմանեան մի դպրոցում ուսում առած է, որը հմուտ է անգլիերէն, ֆրանսերէն, հայերէն և թիւրքերէն լեզուների, ցանկանում է ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ կամ յիշեալ լեզուների մասնաւոր տներում դասատու լինել, կամ որ և է առևտրական հիմնարկութիւններում հաշւապահութեան և օտար լեզուների գրագրութեան պաշտօն վարել։

Հասցէի համար դիմել կամ „Մշակի" խմբագրութեանը, կամ պ. Ալէքսանդր Ստեփանեանցին, Զուբալովի քարվանսարայում։ 7—10

ՌԻԳԱՅԻ ԳՈՐԾԱՐԱՆ
ԲԱԼՁԱՄԻ, ԼԻԿԵՐՆԵՐԻ
ՕՂԻՆԵՐԻ, ԿՕՆԻԱ-
ԿԻ, ՌՕՄԻ ԵՒ ԱՐԱԿԻ

Պատրաստում է
ՎԻԷՆՆԱՅԻ ԹԹԽՄՈՐ,
մաքրում է ՍՊԻՐՏ և պատրաստում է ՄԱՔՐՎԱԾ ՕՂԻ։

—Ա. ՎՕԼՑՇՄԻՏ, ՌԻԳԱՅՈՒՄ—

Սպառողներից լուր է հասնում ինձ, որ Ռիգայի սև բալզամը, որը գործ է ածվում տենդի, վատ մարսողութեան և այլ ցաւերի դէմ, ծախվում է ոչ թէ միայն այլ և այլ գներով (նայելով իր արժանաւորութեան ու յատկութեան), բայց և ունի զանազան այս կամ այն համ, այնպէս որ առնողը, ստանալով զանազան բալզամներ, հաւատ է կորցնում դէպի այդ խմիչքը, որի պատճառով ես՝իմ կողմից պարտաւորութիւն եմ համարում յայտնել ընդհանուր տեղեկութեան, որ ԻՄ ԳՈՐԾԱՐԱՆԻ ՌԻԳԱՅԻ ԲԱԼՁԱՄԸ, ինչպէս առաջ էր, այնպէս և այժմ, ունի միմիայն ՄԻ ՏԵՍԱԿ ՀԱՄ, թէև տեսակին նայելով զանազան գներով է ծախվում։

Բացի սրանից անհրաժեշտ է ուշադրութիւն դարձնել և այն հանգամանքի վրա, որ իմ ՄԻԱԿ ԻՍԿԱԿԱՆ Ռիգայի բալզամը կրում է սև գոյնի էտիկէտը՝ ոսկեայ, արծաթեայ և բրօնզեայ կնիքով, նայելով թէ Ա. Բ. կամ Գ. տեսակի է, վերև կրում է ՊԵՏԱԿԱՆ ՆՇԱՆԱԴՐՕՇՄ, իսկ կողքերից զանազան ցուցահանդէսների պարգևները։ Այն ինչ ՌԻԳԱՅԻ ԱՆՈՒԱՆՎԱԾ բալզամը, որը կրում է սպիտակ էտիկէտներ, Ռիգա քաղաքի պատկերով,— դա մրցութեան արդիւնք է և ոչինչ կապ չունի իմ միակ և իսկական, կունցէնի դեղատանով (որը ես ժառանգել եմ) պատրաստած բալզամի հետ և որը կրում է 1845 թւից գոյութիւն ունեցող իմ ֆիրման։

3—10 (Հ.) № 3

Ա. ՎՕԼՑՇՄԻՏ, Ռիգայում։

ՊՐՕՎԻԶՕՐ Ա. ՇՏԷԽԷՐԻ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ
ԱՏԱՄՆԵՐԻ ՑԱՒԻ ԵՒ ՓՋԱՆԱԼՈՒ ԴԷՄ

ՊՕԴՕԼԵԱՆ ԱՏԱՄՆԱԴԵՂ ԿԱԹԻԼՆԵՐ 50 ԿՕՊ.
ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԿՕԿԱՅԻՆԵԱՆ ԱՏԱՄՆԱՅԻՆ ԷԼԻԿՍԻՐ 80 ԿՕՊ.
ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԱՏԱՄՆԱՅԻՆ ՓՈՇԻ 30 ԿՕՊ.

ԶУБНЫЯ КАПЛИ: КОР. 50 К.
ЗУБНОЙ ПОРОШОКЪ: КОР. 30 К.
ЗУБНОЙ ЭЛИКСИРЪ: ФЛ. 80 К.
А. ШТЕХЕРЪ

ԳԼԽԱՒՈՐ ՊԱՀԵՍՏ. ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ՝ կովկասեան դեղավաճառատան, և պ. պ. Շահպարոնեանցի, Մակկէրի, Սէնչիկովսկու և Ազմուրովի դեղատներում. ԲԱԳՈՒԻ մէջ, Բէկկէրի մօտ, ՔՈՒԹԱՅԻՍՈՒՄ՝ Կոկօչեվի մօտ, ՍՏԱՎՐՕՊՕԼՈՒՄ, Բրոխնօցկու մօտ և ԵԿԱՏԵՐԻՆՕԴԱՐՈՒՄ։ 38—52 (Հ.)

UN ANGLAIS donne des leçons de langue anglaise. S'adrésser au bureau de la Rédaction du journal arménien le ‹Mschak›.

АНГЛИЧАНИНЪ даетъ уроки англійскаго языка. Обратиться за адресомъ въ редакцію газеты ‹Мшакъ.›

ՄԻ ԱՆԳԼԻԱՑԻ տալիս է անգլիական լեզուի դասեր։ Դիմել ‹Մշակի› խմբագրութեան։

6—10 (Հ.)

Պ Ա Տ Կ Ե Ր Ա Զ Ա Ր Դ

Ա Ր Ձ Ա Գ Ա Ն Ք

Ներկայ 1889 թուականի Դեկտեմբերի սկզբից, կառավարութեան թոյլտուութեամբ, «ԱՐՁԱԳԱՆՔ» շաբաթաթերթը կը սկսի հրատարակվել ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ։

Պատկերազարդ «Արձագանքը» կը հրատարակվի այժմեան ծրագրով, աւելի մեծ դիրքով և աւելի ճոխ բովանդակութեամբ։ Լոյս կը տեսնէ շաբաթը մի անգամ, կիրակի օրերը։

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ «ԱՐՁԱԳԱՆՔԸ» կը պարունակէ հետեւեալ պատկերները և նկարները. I) Պատկերներ հայրենի և օտար ժամանակակից ու պատմական գործիչների, հռչակուած պետական ծառայութեան, գիտութեան, գրականութեան և գեղարուեստի ասպարէզներում։ 2) Պատկերներ արձաններ, զանազան տեսարանների և պատճէններ գեղարուեստական նկարների։ 3) Ուրուագծեր, գծագրութիւններ, լուսանկարներ տեղագրական և հնագիտական բովանդակութեամբ։ 4) Ճարտարապետական, դրամագիտական և գրօշագրական նկարներ և պատկերներ։ 5) Ծաղկանկարներ և բառախաղութիւններ։

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ «ԱՐՁԱԳԱՆՔԻ» համար Պետերբուրգում գործին հմուտ անձերից կազմուած է մի առանձին յանձնաժողով, որ պիտի մատակարարէ պատկերների փորագրութիւնները։ Առաջիկայ տարուայ համար արդէն պատրաստուած են և շուտով կը ստացուին մեր ծրագրին համեմատ բազմաթիւ պատկերներ։

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ «ԱՐՁԱԳԱՆՔԸ» կը տպագրուի ընտիր և յատկապէս պատրաստուած թղթի վրայ։ Տպագրութիւնը կը լինի պ. Ցովհ. Մարտիրոսեանի տպարանում, որ առաջիկայ տարուայ սկզբից կ'ունենայ արտասահմանից բերած նորագոյն յարմարաւոր մեքենաներ և հայերէն ճոխ և բազմատեսակ տառեր։

- ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ է տարեկան ՏԱՍՆ րուբլի, կէս տարվանը ՎԵՑ րուբլի։

Առաջին տարվայ բաժանորդները թերթս կը ստանան 1889 թ. դեկտեմբերի 1-ից մինչև 1891 յունվարի 1-ը, այսինքն մի տարի և մի ամիս։ Ապառիկ բաժանորդագրութիւն չէ ընդունվում։

Թիֆլիսում բաժանորդագրութիւն ընդունվում է խմբագրութեանս մէջ, կենտրօնական գրավաճառանոցում և խմբագրի մօտ (փոխադարձ վարկի ընկերութիւն)։ Օտար քաղաքներից պէտք է դիմել՝ Тифлисъ, ‹Редакція еженедѣльнаго иллюстрированнаго журнала ‹Арцаганкъ›, իսկ արտասահմանից՝ Tiflis, Rédaction du journal arménien illustré ‹Ardzagang›։ 2—2

Լոյս տեսաւ Մ. Ջմշկեանի կազմած

ԾՈՑԻ-ՕՐԱՑՈՅՑ

1890 Թ.

(Հանգուցեալ Ստեփաննոս Պալասանեանի պատկերով) հետեւեալ բովանդակութեամբ։

I) Բաժանմունք. 1) Հանգուցեալ Ստեփաննոս Պալասանեանի յիշատակին 2) Ուղերձ. Գ. Սունդուկեանի յօբելեանի առիթով. II)—1) Փրկչական 1890 Թ. 2) Չորս եղանակ. 3) Համառօտագրութիւն. 4) Խաւարմունք արեգական և լուսնոյ. 5) Էֆեմերտէ 1890 Թ. գուշակութիւն. 6) Հայոց շարժական և անշարժ տօներ. 7) Ընդարձակ օրացոյց, ամիսների բացատրութեամբ և գուշակութեամբ։ III—1) Պասկի խորհուրդ կատարելու արգելված օրերը. 2) Պպրոցական արձակմունք. ա) Տօնք եկեղեցական. բ) Տօնք կայսերական. 3) Ժամանակագրութիւն. ա) Համաշխարհային նշանաւոր անցքերի և գիւտերի. բ) Հայոց պատմութեան նշանաւոր անցքերը, 5) Ռուսաց կայսերական տունը. 6) Կովկասի կառավարիչներ, 7) Հայոց հոգևոր կառավարութիւնը. ա) Կաթողիկոսունք. բ) Պատրիարգունք. 9) Էջմիածնի սինհոդոս, դ) Թեմական առաջնորդներ. 8) Համառօտ տոկոսների աղիւսակ. IV Երաշահան և V Ցայտարարութիւններ։

Գինն է 15 կոպէկ։

2—3

Дозволено цензурою, Тифлисъ 8 Ноября 1889 г.

Типографія Канцеляріи Главнонач. Гражд. час. на Кавк., Лорисъ-Меликовск. ул. д. каз.